

דעת רבני מכון פוע"ה

ביחס למספר פסיקות המופיעות בספר 'פניני הלכה-טהרת המשפחה'

הקדמה

דברים אלו נכתבו על ידי רבני מכון פוע"ה בראשות ראש המכון הרב מנחם בורשטיין שליט"א, כמענה לשאלות רבות מאד שנשאלנו לאחר צאת הספר בענייני טהרת המשפחה מתוך הסדרה הידועה והנפוצה 'פניני הלכה'. השאלות הופנו אלינו ע"י בוגרים ובוגרות של קורסי ההכשרה של מכון פוע"ה המשמשים בקודש כרבנים פוסקים, מדריכי חתנים, מדריכות כלות, בודקות טהרה ועוד, וכן ע"י הציבור הרחב.

כפי שהנהגנו בעבודתנו במכון פוע"ה, כאשר אנו באים להעיר ולחוות דעתנו אודות ספרים או פסקים שונים, אנו מקפידים לפנות ישירות למחברים ולרבנים ומראים להם תחילה את הערותינו וכך הדברים נכתבים ומתקבלים בצורה עניינית ומכובדת.

ניכר בספר 'פניני-הלכה-טהרת המשפחה' שהוא נכתב בעמל רב תוך עבודת צוות רצינית משותפת של רבני מכון הר ברכה. כמו כן אין חולק על כך שהספר מנוסח בצורה ברורה ובהירה, ויש בו כמה וכמה פרקים המבהירים בצורה מיטבית את יסודות הלכות טהרה. ביניהם: השתלשלות ההלכה של נדה וזבה; הגדרות ביחס לגוונים השונים של מראות הדמים; הסברים על דין שאלת חכם בענייני מראות; הסבר על מקור האור המתאים להסתכלות במראות וכן ענייני מקוואות.

יחד עם זאת, לאחר שעברנו על הספר מתחילתו ועד סופו – ראינו לנכון להעיר מספר הערות בענייני דרך פסיקת ההלכה ובענייני פרטים הלכתיים מסויימים בהם דעתנו ודעת רבים מהפוסקים - שונה מהנכתב בספר.

דרכי פסיקה והוראת הלכה

ראשית, נדגיש – הדרך ההלכתית במכון פוע"ה מבוססת על בירור הסוגיות ההלכתיות ממקורותיהן הראשונים והאחרונים ועד פוסקי זמננו, וכן על כמות עצומה של הכוונות ופסקים שקיבלנו באופן ישיר במפגשים עם גדולי הדור בלמעלה משלושים השנים האחרונות.

בשנים האחרונות זכינו - בסייעתא דשמיא - להבעת משנה סדורה אף בכתב, בסדרת הספרים 'ספר פוע"ה' (יצאו עד כה 3 כרכים מתוך ה-5 שעומדים להדפסה) ו-'שו"ת פוע"ה' (יצאו עד כה 4 כרכים). המשימה הגדולה העומדת לנגד עינינו בכל עת היא התוויית דרך מקיפה ומאוזנת המקובלת על רוב ככל הפוסקים ומתאימה לדרך בה נהגו ישראל בהלכות אלו, תוך שימת לב למציאויות ושאלות שהתחדשו בימינו אודותם חיוו פוסקי זמננו את דעתם, לפי העדות השונות.

נציין ל-2 נקודות משמעותיות שעומדות ביסוד עבודתנו:

1. מעבר לפרטי ההלכות, ישנם כללי פסיקה רבים. אחד מהתחומים המרכזיים של כללי הפסיקה הינו ההבדל בין "לכתחילה" לבין "דיעבד". לצערנו, כיום רווחת תופעה של טשטוש והפיכת ה"דיעבד" ל-"לכתחילה" אצל חלק מהציבור, כאשר פעמים רבות הדבר קורה בעקבות פסקי הלכה הניתנים בשעת הדחק ליחידים ואחר כך מתפרסמים ונתפסים אצל הציבור כהוראה "לכתחילאית". דרכנו כל השנים הינה ללמד ולהורות בצורה ברורה מהו "לכתחילה" ומהו "דיעבד" ולהדגיש את ההבדל בין פסיקה "מקומית"-יחידנית לשואלים, לבין הוראה ציבורית.

2. באופן טבעי ומתבקש, עולות לפעמים שאלות אותן יש לשאול רב. זאת כיוון שישנם מצבים ספציפיים עם תנאים ייחודיים שאינם יכולים מראש להיכתב בספרים, ובפרט כאשר מדובר בעת דחק וצורך מיוחד. שאלת רב הייתה מקובלת מאז ומעולם בישראל, והינה דבר מבורך ונצרך ועלינו לתת לכך את המקום הראוי, ואדרבא – לעודד את הציבור לפנות ולשאול בעת הצורך (ולא כפי הנראה ב'פתח דבר' שבספר פניני הלכה, בתחילת אות ב').

ברצוננו לציין, שהמקובל אצל הפוסקים הוא שלא להורות בספר הוראה כללית הנסמכת על דעות שאינן "לכתחילה", אף במקום בו בני הזוג חשים קושי, ללא שאלת חכם. (דוגמה לדבר - הפחתת בדיקות בז' נקיים עד כדי בדיקה אחת בלבד, כאשר שהאישה מכתימה עקב סיבות הורמונליות).

הערות הלכתיות מפורטות, על פי סדר הספר 'פניני הלכה – טהרת המשפחה'

1. מתי אישה נאסרת (פרק ב אות ו-ט):

מדין תורה, אישה נאסרת רק בראייה שבאה ב'הרגשה'. הבעיה היא שכיום נשים רבות אינן יודעות להגדיר הרגשה של יציאת דם. הדעה המקובלת בין הפוסקים היא שאצל אישה שאינה מרגישה – יש לאוסרה כשראתה 'שטף' של דם, גם אם הוא בא ללא הרגשה (יש דיון בפוסקים מה מוגדר 'שטף', ואין כאן המקום להאריך). שיטה יחידאית, על פיה פוסק הרב מלמד, היא של בעל שו"ת 'יצף אליעזר' (ו', כ"א), לפיה גם הרגשות 'קדם-וסתיות' (כגון כאבי בטן וכד') נחשבות 'הרגשות' לעניין זה, והרגשות כאלה אכן מצויות אצל רוב הנשים. לשיטתו יוצאת חומרא גדולה - אישה שהרגישה הרגשה קדם וסתית ולאחר מכן ראתה כתם – נאסרת מהתורה, כיוון שתחשב כראתה בהרגשה. גישה זו אינה מקובלת בין הפוסקים, כיוון שקשה מאוד לקרוא להרגשות קדם וסתיות 'הרגשות' וכבר בראשונים ישנה הבחנה ברורה בין הרגשות של רגע יציאת הדם להרגשות קדם וסתיות.

2. ראיית דם בנוכחות שרירן (פרק ב הערה 15):

נחלקו הפוסקים כיצד להתייחס לדימום משרירן, אם כדם פצע שאינו אוסר או כראייה רגילה האוסרת. בפניני הלכה פסק החשיב זאת כפצע (מלבד בסמוך לווסת) ולהקל אפילו בבדיקות פנימיות. מביורר מקיף שערכנו (יעוין ספר פוע"ה א', עמ' 167 - 169) מתברר שככל הנראה הפוסקים המקלים קיבלו מידע רפואי שגוי (דהיינו שהשרירן עצמו מדמם. ולא היא, הסיבות לדימום בנוכחות שרירן הן לעתים פציעה של דופן הרחם הנגדית, אך לעיתים הן דם וסת שטרם יצא עקב הפרעה של השרירן). לכן לדעתנו - מבחינה מציאיתית - אי אפשר להתייחס לדימום בנוכחות שרירן כדימום מפצע מבלי שיש עדות ברורה (בבדיקת היסטרוסקופיה אבחנתית, שלרוב אינה מעשית) שאכן יש פצע, ולמעשה וודאי שיש לאוסרה.

3. ראיית דם בנוכחות התקן תוך רחמי (שם הערה 16):

ישנה מחלוקת בין הרופאים אם דימומים לא סדירים בנוכחות התקן תוך רחמי שאינו הורמונאלי - נגרמים כתוצאה מפציעה ברחם או מסיבה אחרת שאינה פציעה. המחלוקת היא **בסברה ולא בידיעה** בפועל. בפניני הלכה התייחס לכך כמחלוקת בין הפוסקים והכריע להקל (לכן לדעתו אפשר להקל אף בדם בבדיקה פנימית בנוכחות התקן, כשברור שהווסת נגמר). כאמור לעיל, מדובר בהשערות וסברות בלבד, ובמחקר שנערך בהכוונתנו בימים אלו על ידי הרב אודי יפרח והמרכז הרפואי שיבא תל השומר, מתברר, שברוב המקרים - **אין אפשרות** מציאיתית לתלות את הדימום בפצע (המחקר עוד בעיצומו). לכן, אי אפשר להתיר דימום מהתקן עד שלא יוכח במחקר הרפואי שאכן מדובר בדם פצע (מביורר שערכנו עם הרב מלמד - הוא מודע למציאות הרפואית, ואף על פי כן פסיקתו ההלכתית היא שכאשר יש ספק סביר, אפילו קטן, שהדימום בא מפצע - ניתן להקל בכך אף בבדיקה פנימית. אלא שלמעשה מדובר בסברה מחודשת ביותר שאינה מקובלת בין הפוסקים).

4. בפניני הלכה הקל אף בדימום בנוכחות התקן תוך רחמי הורמונאלי (כגון 'מירנה'). לדעתנו, על אף הקושי הגדול שנגרם לבני הזוג ורצוננו לסייע ולמצוא דרכים מקילות - אין כל אפשרות להתיר זאת. כמות השאלות מדימומים במירנה הינה גבוהה פי כמה מאשר בהתקן רגיל וגם אופי הדימום בדרך כלל שונה, וברור לנו שהרוב המוחלט של דימומים אלו נגרם עקב ההורמונים ולא עקב הפן ה'מכני' הקיים גם בהתקן לא הורמונאלי (מביורר שערכנו עם הרב מלמד גם הוא הסכים שכאשר מדובר בדימום שנראה בעל אופי שונה - אין להקל בכך. מכל מקום, אנו סבורים שאין כל אפשרות להקל אף כאשר הדימום נראה כמו דימום מהתקן רגיל, כפי שכתבנו לעיל - שגם בהתקן רגיל אין אפשרות להקל ללא ידיעה שמדובר בפצע).

5. מניין הימים לפני הפסק טהרה וז' נקיים (פרק ז אות ז):

הפסיקה האשכנזית המקובלת, לפיה נהגו גם חלק מהספרדים, היא לחכות **חמישה** ימים מראיית הדם ועד עשיית הפסק הטהרה. חלק מהספרדים נהגו על פי פסיקת השו"ע (יו"ד קצ"ו, י"א) לחכות **ארבעה** ימים מחיי האישות האחרונים שלפני הראייה. בפניני הלכה כתב שמספיק שאחד מבני הזוג הינו ספרדי כדי להקל, ושבמקום צורך אף בני אשכנז יוכלו להקל באופן קבוע. לדעתנו אין אפשרות להקל בכך כהנהגה קבועה, תמידית, אלא רק באופן 'מקומי' בשאלת רב במקום צורך, דחק, כגון יציאה לצבא, צורך של הסתרת טבילה וכד'.

6. המינימום של בדיקות שבעה נקיים (פרק ז אות ח):

בפניני הלכה נתן מקום רב להקל לכתחילה לבדוק בדיקה אחת בלבד בשבעה נקיים אצל אישה שסובלת מכתמים על רקע הורמונאלי. כמו כן הקל כמה קולות נוספות לאישה שבדקה רק פעם אחת בז' נקיים. לדעתנו אין נכון להורות כך, כיוון שהשו"ע (יו"ד קצ"ו, ד') פסק במפורש, שאין להקל לסמוך על בדיקה אחת בלבד בז' נקיים. במקרי דחק תוכל אישה לשאול רב האם תוכל לסמוך ספציפית במקרה זה על מיעוט בדיקות חריג כזה.

7. הבגד שלובשים בשבעה נקיים (פרק ז אות ט):

בפניני הלכה כתב שאישה המתקשה להיטהר יכולה ללבוש לכתחילה בגד תחתון צבעוני או שחור. לדעתנו העצה ללבוש שחורים בימי שבעה נקיים אינה כדאית לרוב הנשים, שכן האישה עלולה לא להיות מודעת לכך שמצויים אצלה כתמים, ואז תבצע בדיקה פנימית שתצא עם דם ותבטל לה את ימי הנקיים, בעוד שאם הייתה מודעת למצבה - פעמים שיש אפשרות להמעיט בבדיקות. אלא, למעשה עדיף תשתמש ב'מגן-תחתון' (תחתונייה) לבן, ותסמוך על הפוסקים הסבורים שהמגן אינו מקבל טומאה וכך תוכל לעקוב אחר מצבה כראוי.

8. חציצות:

ה'פניני הלכה' הקל בענייני החציצות אף לכתחילה, גם בדברים שהפסיקה המקובלת הינה שהדבר הוא בגדר "דיעבד". לדעתו ההלכה שנפסקה להסיר כל חציצה (כולל מיעוט שאינו מקפיד – רמ"א יו"ד קצ"ח, א') היא בגדר מנהג של 'הידור מצווה' בלבד. אך נראה שההבנה המקובלת בפוסקים היא שמדובר בהלכה גמורה שמקילים בה רק כאשר הטבילה עלולה להידחות וכדומה. כמה דוגמאות:

א. אישה שטובלת בשבת ומעוניינת להיות מאופרת (פרק ה אות ב): כתב שיכולה לטבול עם איפור עמיד. אך לדעתנו למעשה יש להורות לכתחילה להסיר אף איפור כזה, ולהשתמש באופציות אחרות שאפשרות מבחינה הלכתית (כגון להתאפר לאחר הטבילה באיפור אבקתי מותאם לשבת ועוד. יעויין שו"ת פוע"ה ג' עמ' 317 והלאה). רק אם לא מתאפשר אחרת ומדובר במקום צורך – יש מקום להקל לטבול עם איפור עמיד.

ב. ציפורניים ארוכות ולק ג'ל (פרק ה אות יב-יג): ב'פניני הלכה' כתב שניתן להקל לכתחילה לטבול עם ציפורניים ארוכות וכן לטבול עם לק ג'ל. לדעתנו אין להקל בכך, כיוון שהשו"ע (יו"ד קצ"ח, י"ח) כתב שנהגו לגזוז ציפורניים לפני הטבילה (וכן לכתחילה נוהגים להסיר אף דברים שאינם חוצצים מהדין – כגון איפור ולק) ורובם המוחלט של הפוסקים שהקלו בכך כתבו שהבלינת יתעלים עין ותטביל את האישה, אך ציינו בפירוש שאין זו הדרכה לכתחילה לאישה יראת-שמיים.

ג. חציצה שנצרכת מסיבות רפואיות (פרק ה אות יד): בפניני הלכה הקל לכתחילה לטבול עם חציצות הנצרכות מסיבה רפואית, כגון גבס. אלא, שלמעשה הפוסקים דנו באריכות בעניינים אלו, ולפי הדעה המקובלת כדי להקל צריך לצרף גם את היות האביזר הרפואי זמן רב על הגוף, שאז הוא נחשב כחלק מהגוף. הפוסקים המקילים ביותר הורו שהדבר צריך להימצא לפחות שבוע על הגוף, וכך אנו מורים במכון פוע"ה. הדבר תלוי גם במצב בני הזוג ויכולתם להמתין וכד'. כמו כן אנו עמלים ומשקיעים רבות במציאת פתרונות שיאפשרו טבילה 'לכתחילאית' (כגון גבס שהמים עוברים דרכו). לדעתנו חובה לשאול רב בכל מקרה שכזה.

ד. טבילה עם טבעת 'נובה-רינג' (פרק ה אות טו): בפניני הלכה התיר לטבול לכתחילה עם טבעת נובה רינג. אנו מורים כדעת רוב הפוסקים (יעויין שו"ת פוע"ה א', עמ' 136), שלכתחילה יש להוציא את הטבעת לפני הטבילה ולהחזירה שוב לאחריה. נראה נכון להורות כן, בפרט כיוון שמדובר בפעולה פשוטה מאד שאינה כרוכה בטרחה גדולה.

9. חיי אישות בנוכחות כתמים (פרק ו אות ז): בפניני הלכה כתב שרק אם יש כתמים שאחריהם צפויה הווסת להגיע תוך יום/יומיים – יש להימנע מחיי אישות. אלא שאף על פי שהלכתית הדבר מותר, מכל מקום, בהתייעצות עם גדולי הפוסקים ומתוך ניסיון רב שנים בהם נתקלנו בזוגות ששימשו כאשר היו כתמים בזמנים שונים וראינו את הצער והשבר הגדול שלהם לאחר שנאסרו תוך כדי קיום יחסי אישות - המלצתנו הברורה היא להימנע מחיי אישות בימים בהם יש כתמים, גם כאשר לא מדובר קרוב לזמן ווסת. נוסף ונאמר שככלל - תפיסתנו במכון פוע"ה היא להשתדל לעקוב ולדעת את האמת - כלומר האם האישה נקיייה או מכתימה (כדי שיוכלו לקיים יחסי אישות כשהיא נקיייה) ומאידך - לא להאסר (לכן תלך עם צבעוני או עם מגן תחתון וכך לא תיאסר מהכתמים אלא רק תדע מה מצבה לעניין תשמיש).

10. עונת פרישה בזמן הריון (פרק ו אות י):

לפי הפניני הלכה, אישה שיודעת שהיא בהריון (כלומר שעשתה בדיקת הריון) – אינה צריכה לחשוש לעונת הווסת אפילו בפעם הראשונה.

אך למעשה מקובל ברובם המוחלט של הפוסקים, וכך דעתנו, לחייב בפרישה כל עוד מדובר בתוך 3 חודשים מהריונה (יעויין רע"א [ח"א ס"י קכ"ח] אבני נזר [יו"ד ס"י ר"ח אות ג'], באר משה [ח"א ס"י מ"ח] הגרש"ז אויערבאך [שולחן שלמה נדה פרק ב' סעי' ל"ז]. הגר"מ אליהו בדרכי טהרה [עמ' 128, פרק ז' סעי' פ"ה] ועוד פוסקים רבים).

11. בעילת מצווה (פרק ח אות י):

בפניני הלכה כתב שכדי לצאת מידי ספק אם נאסרו מדם בתולים, עדיף שבני הזוג ישתמשו בזמן בעילת המצווה בבגדים כהים כדי שלא יוכלו לראות עליהם דם, ולמעשה ייאסרו רק אם יהיה ביניהם חיבור גמור. מתוך ניסיונו ב'שטח' יש לציין שנושא דם הבתולים מהווה אינדיקציה ברורה יותר מאשר חיבור גמור שזוג חסר ניסיון מתקשה להגדירו. לכן לדעתנו עדיף כן לדעת אם היה דם, כדי לברר בבהירות את מצבם ההלכתי (בנוסף, חשוב לציין שיש מהפוסקים שהורו להשתמש בסדין לבן על מנת לברר אם היה דם, ואף לבדוק בדיקה פנימית לאחר הביאה).

12. תרגילים לכלות (פרק ח אות יא):

מתוך ניסיון רב שנים, ראינו את הצער הגדול של זוגות שנאסרים בביאה השנייה. על כן, לקחנו נוסח של תרגילי הרחבה מגניקולוגית מאנגליה והבאנו אותו בפני כמה רופאות מהשורה הראשונה לעיבודן ולאישורן וכך נוצרו התרגילים שב"ה נוסח בהצלחה רבה אצל אלפי זוגות (ראה ספר פוע"ה א', עמ' 91, הערה 52).

כמו כן, חשוב מאד להוסיף שאנו מדריכים לסיים את עשיית התרגילים (דהיינו עד כדי הכנסת 3 אצבעות בקלות) לכל המאוחר עד ליום החמישי של שבעה נקיים, ולאפשר 'מנוחה' למקום, כדי שלא יהיה מצב (בו נתקלנו רבות בעבר) בו הכלה גורמת למקום להיות רגיש ולמעשה עלול לדמם לאחר הביאה, עקב הרגישות.

בנוסף, אנו ממליצים מאד להדריך בפירוט את הכלה על עשיית התרגילים - רק לאחר שכבר ברור שנאסרו בביאה הראשונה. זאת כדי שלא לגרום למצב בו הכלה מבצעת את התרגילים לפני שנאסרו (בגלל חוסר ידיעה וחוסר ניסיון ומחשבה מוטעית שנאסרו כבר), דבר הגורם אח"כ לצער מזה שהקרום הוסר ידנית ולא במהלך ביאה המהווה 'כריתת ברית' בין בני הזוג. לדעתנו הדרכות אלו עדיפות על הנכתב בספר 'פניני הלכה'.

13. פתיחת קרום הבתולים על ידי רופא (פרק ח אות יב):

ב'פניני הלכה' ישנה הצעה לזוג שלא מצליחים בביאת מצווה – ללכת לרופאה שתפתח את קרום הבתולים. לדעתנו עצה כזו צריכה זהירות מרובה, שכן הניסיון מלמד שמרבית המקרים בהם בני זוג אינם מצליחים לקיים בעילת מצווה אינם מחמת קרום בתולים עבה, אלא מחוסר הדרכה מספקת או עקב חשש (לא רצוני) של הכלה שגורם לה לכווץ את עצמה. במקרים אלו פתיחת הקרום עלולה להוות, למעשה, התערבות רפואית מיותרת ומכאיבה ולעיתים אף עשויה לגרום לתסכול, שכן גם לאחר מכן עלולים שלא להצליח בבעילה. לכן, חשוב להדגיש שעצה זו טובה רק כאשר אכן מדובר בבעיה ברורה של קרום בתולים עבה (שהיא בעיה שאינה נפוצה במיוחד).

14. זמן ביאת המצווה (פרק ח אות יד):

ב'פניני הלכה' הומלץ לכל זוג לדחות את ביאת המצווה לסוף ימי שבע הברכות ובינתיים להסתפק בקרבות אחרות. לדעתנו זו המלצה שאינה טובה, במיוחד כאשר היא מופיעה כעצה כללית לכולם, מכמה סיבות:

א. יש חשש שבינתיים האישה תראה דם עוד לפני שניסו כלל, ועלולים להיאסר ב'יחוד'.

ב. יש חשש שיגיעו בקלות להוצאת זרע לבטלה (אמנם מופיעה בספר עצה מה לעשות באופן כזה, אך לא ברור שעצה זו תמיד תצלח).

ג. פעמים רבות בני הזוג אינם מצליחים לקיים בעילת מצווה בניסיון הראשון, וגם אם ידחו את הניסיון - עדיין כלל לא בטוח שיצליחו מיידית. כשמנסים מספר פעמים במשך ימי שבע הברכות, יש להם יותר זמן, והם מצויים רוב הזמן בביתם ועדיין לא חוזרים לשגרה עמוסה - ולעיתים מעייפת ומלחיצה - של לימודים/עבודה וכד' (בגלל סיבות אלו וכיו"ב, כתבו הפוסקים שלא לדחות את בעילת המצווה, כפי שספר פניני הלכה מביא בעצמו מהם בהערה 17 שם). יש להוסיף פן נוסף - שהשמחה על 'הצלחת' הבעילה באופן מלא, נותנת לזוג תחושת סיפוק והקלה.

לכן, לדעתנו אין לומר אמירה גורפת וכללית, אלא להדריך כל זוג לפי עניינו, ואם ישנו צורך מיוחד, כגון חתן שהוא חייל בצבא (ועד שישבו מהצבא תהיה עדיין אסורה לו) - ניתן להדריך באופן פרטני לשקול ביאה חלקית ודחית הבעילה באופן האוסר.

נסיים מתוך תפילה לבורא עולם שנזכה להרבות טהרה בישראל.